

DJELOMIČNA INTEGRACIJA UČENIKA S LAKŠIM STUPNJEM INTELEKTUALNIH TEŠKOĆA

dr.sc. Edin Mujkanović¹, mr.sc. Zita Kitanović, mag.def.²

SAŽETAK

Prošla su vremena kada su djeca s teškoćama u razvoju uslijed društvene stigme skrivana u domovima svojih obitelji daleko od očiju javnosti. Inkluzija učenika s teškoćama u razvoju automatski implicira njihovu djelomičnu integraciju u osnovno školstvo kroz posebnu odgojno-obrazovnu skupinu s jasno izraženim ciljem: pružanjem pomoći na adekvatan i profesionalna način.

Ključne riječi: učenici s teškoćama u razvoju, djelomična integracija, inkluzija, posebna odgojno-obrazovna skupina.

1. UVOD

Djelomična integracija učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća podrazumijeva odgoj i obrazovanje učenika u redovnom školskom sustavu prema stupnju i vrsti poteškoće, po redovnim, individualiziranim i posebnim nastavnim programima, a ako je potrebno i u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama.

U Hrvatskoj vrijede sljedeći uvjeti za ustroj posebne odgojno-obrazovne skupine: "broj učenika s utvrđenim primjerenim programom školovanja, osigurana primjerena nastavna sredstva i pomagala i osigurani učitelji i stručni suradnici odgovarajuće stručne spreme za rad s tim učenicima", odnosno "radni prostor za ostvarivanje dodatne pomoći za rehabilitacijski tretman i posebne oblike odgojno-obrazovnog rada" prema čl.33. Zakona o osnovnom školstvu, NN 59/90 (3).

Na temelju rada s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća, ističu se pozitivne strane organizacije ovakve odgojno-obrazovne skupine, koje se odnose na:

- način organizacije posebne odgojno-obrazovne skupine unutar rada redovne škole;
- stručnu kategorizaciju učenika;
- pripremu roditelja za rad njihove djece u posebnoj odgojno-obrazovnoj skupini;
- odgovarajuću slobodu u kreiranju nastavnog plana i programa prilagođenog potrebama učenika u skupini (2:21).

Međutim, za kvalitetniji rad istog odjela i bolju homogenizaciju skupine, škola bi ubuduće trebala više uzeti u obzir i sljedeća pitanja:

¹ dr. sc. Edin Mujkanović, docent na Sveučilištu Hercegovina, Kraljice mira 3A, Bijakovići, e_mujkanovic@hotmail.com

² mr.sc. Zita Kitanović, mag.def., Osnovna škola Kuršanec, Glavna 15, 40000 Čakovec, Republika Hrvatska, zita@net.hr

- dovesti u vezu maksimalno dopušteni broj učenika u skupini s brojem različitih razreda kojima isti učenici pripadaju (odjel iz primjera trenutno broji devet učenika od kojih su: dvoje iz 2. razreda, četvero iz 4. razreda, jedan učenik iz 5. razreda i dvije učenice iz 6. razreda);
- uključivanje učenika u novoostvorene razrede treba provoditi postupno (na početku postojanja posebne odgojno-obrazovne skupine, produktivnije je raditi s manjim brojem učenika kako bi se učenici bolje adaptirali, stekli povjerenje u novi oblik rada i bili poveznica prema budućim kolegama/ kolegicama u odjelu) (2:21).

Govoreći o posebnoj odgojno-obrazovnoj skupini, tada se radi o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća u navedenu skupinu s obzirom da učenici najčešće slušaju samo obrazovne predmete: hrvatski jezik, matematiku, prirodu i društvo prema određenom fondu sati. Ukoliko iste učenike promatramo s aspekta redovnog odgojno-obrazovnog sustava, tada se treba govoriti o njihovoj inkluziji kako bi ih se moglo pripremiti za što kvalitetniji život u socijalnim sredinama iz kojih dolaze.

Inkluzija kao pojam obuhvaća osobu s teškoćama u razvoju i u svakodnevnom, odnosno realnom životu te se i zbog toga teži sustavu koji promovira i pruža ravnopravnu mogućnost sudjelovanja i pripadanja. Danas, više nego ikada prije, u odgojno-obrazovnom sustavu nastoji se zadovoljiti na najprimjereniji i najdjelotvorniji način potrebe učenika s intelektualnim teškoćama. Inkluzija učenika s teškoćama u razvoju dobiva sve više prostora te se ujedno novim zakonom napušta model prema kojemu su se uglavnom utvrđivale programske potrebe učenika s teškoćama u razvoju te se težište stavlja na potrebnu potporu učenicima s teškoćama u odgojno-obrazovnom procesu (3).

Inkluzija je nužna iz sljedećih razloga:

- razvijaju se razvojni potencijali i dosežu svoj maksimum;
- stječu se znanja, vještine i navike potrebne za svakodnevni život;
- učenici se osposobljavaju za rad te im se pomaže u procesu socijalizacije (2:218).

Posebnost ovog rada je što otprilike 75% učenika škole iz primjera čine pripadnici romske nacionalne manjine. Općenito, društvena inkluzija romske populacije, prijeko je potrebna i poklapa se s međunarodnim programom Desetljeća za uključivanje Roma (2005-2015). Škola, kao odgojno-obrazovna ustanova, taj je zadatak preuzela na sebe te ga nastoji što bolje provesti u praksi. Uloga škole kao posrednika između učenika romske nacionalnosti i društva, nije nimalo jednostavna, ako se uzmu u obzir uvjeti u kojima učenici žive.

Osnovna škola Kuršanec, pored još dvije osnovne škole u Međimurskoj županiji (sjeverozapadna Hrvatska), već treću školsku godinu za redom ima organiziranu posebnu odgojno-obrazovnu skupinu namijenjenu učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća. Stoga ovaj rad nastaje iz vrlo praktičnih i svrsishodnih razloga, a sa ciljem da se dođe do saznanja kakve stavove imaju razrednici, ostali učitelji, polaznici posebne odgojno-obrazovne skupine i ostali učenici škole prema postojanju navedene skupine učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća. Rezultati dobiveni u ovom istraživanju mogu biti od konkretne pomoći: ravnateljima, stručnim suradnicima škola, učiteljima, kao i učenicima škola u kojima postoje posebne odgojno-obrazovne skupine kako bi se funkcioniranje postojećih posebnih odgojno-obrazovnih skupina dovelo do veće razine uspješnosti u vidu suradnje s predmetnim učiteljima, a nadalje s onim razrednicima čiji su učenici djelomično integrirani u redovno školstvo putem posebne odgojno-obrazovne skupine.

Ne manje važnim smatramo pokušaj da se ovim radom posebna odgojno-obrazovna skupina približi i učenicima škole kako bi se razbila stigmatizacija o učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća kao učenicima koji se etiketiraju kao "manje vrijedni" i "nesposobni" učenici škole. Također je važno da su učenici s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća

dobrodošli u matični razred kako bi se izbjegla moguća heterogena razredna zajednica koja neće voditi prema cilju zajedništva, tolerancije i solidarnosti. Drugim riječima, da i takvi učenici imaju pravo na adekvatnu pomoć u obrazovanju kako bi se i oni mogli jednog dana po završetku školovanja, natjecati na tržištu rada prema svojim mogućnostima.

2. UČENICI S LAKŠIM STUPNJEM INTELEKTUALNIH TEŠKOĆA

U Hrvatskoj se prema državnom pedagoškom standardu o osnovnoškolskom sustavu odgoja i obrazovanja učenik s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća kategorizira kao učenik s teškoćama koji podrazumijeva: *"učenika s oštećenjem vida ili sluha, ili s poremećajem govorno-glasovno-jezične komunikacije i specifične teškoće u učenju, ili motoričkim smetnjama, ili sa sniženim intelektualnim sposobnostima, s poremećajem u ponašanju, ili autizmom, ili postojanjem više vrsta i stupnjeva teškoća u psihofizičkom razvoju, koji je uključen u redovitu ili posebnu osnovnoškolsku ustanovu, a nastavu prati po redovitom, individualiziranom ili posebnom programu ovisno o vrsti i stupnju oštećenja."* NN 59/90., Zakon o osnovnom školstvu čl. 2. (3).

Učiteljima je učenike s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća najlakše promatrati s aspekta sposobnosti učenja, budući da je došlo do zaustavljanja ili do nedovršenog razvoja intelektualnog funkcioniranja. Dakako da se uz primjerene uvjete djeca s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća mogu odgajati i obrazovati, ali u posebnim odgojno-obrazovnim odjelima gdje će se prvenstveno koristiti zorni didaktički materijali, gradivo ponavljati više puta, odnosno gdje će prelazak na novu lekciju ili nastavnu cjelinu biti uvjetovan usvajanjem prethodne. Izazov u odgoju i obrazovanju učenika koja su kategorizirani kao učenici na stupnju lakših intelektualnih teškoća je tim veći, ako kao učenici u navedenom primjeru imaju:

- teškoće u učenju koje uključuju: teškoću čitanja (disleksija), teškoću govora (dislalija), teškoću pisanja (disgrafija) i teškoću računanja (diskalkulija);
- poremećaje glasovno-jezične govorne komunikacije (poteškoće u verbalnom izražavanju);
- poremećaje u ponašanju i emocionalne poremećaje (potištenost ili povučenost te agresivnost u vidu čestih ispada) (3).

2.1. CILJEVI I ZADACI OBRAZOVANJA UČENIKA S LAKŠIM STUPNJEM INTELEKTUALNIH TEŠKOĆA

Svako obrazovanje ima istaknute ciljeve i zadatke bilo da se radi o redovnom školstvu, ili o specijalnim odgojno-obrazovnim ustanovama. Oni proizlaze iz neposrednog rada s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća, a koji su usko povezani s ciljevima i zadacima obrazovanja. Naime, svako se obrazovanje mora temeljiti na određenim ciljevima i zadacima ukoliko se želi postići da obrazovanje bude u cijelosti integrirano u društvo. Rad s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća pun je izazova te edukator rehabilitator treba biti izuzetno dosjetljiv kojim sredstvima će realizirati ciljeve i zadatke obrazovanja za ove učenike.

Iz neposrednog rada s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća sada se već kroz treću školsku godinu mogu izdvojiti sljedeći konkretni ciljevi:

- osposobiti učenike za svakodnevni život,
- osposobiti učenike da se znaju brinuti o sebi,
- osposobiti učenike da steknu radne navike,
- omogućiti im da steknu kulturne manire ponašanja.

Iz navedenog su proizašli ciljevi a ne samo jedan cilj. Svojstveno tomu ne postoji samo jedan zadatak već postoje zadaci koji se odnose kako na učitelja, tako i na učenika, ali i na roditelje

ili skrbnike istih učenika. Naime, osnovni zadatak svakom učitelju, edukatoru rehabilitatoru jeste nastavni plan i program prilagoditi samom učeniku, što podrazumijeva dosjetljivost stručnog suradnika, edukatora rehabilitatora koji će odrediti do koje će mjere učenik usvajati određeno gradivo i sl.

Rad s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća sâm je po sebi specifičan, jer se od prosvjetnih radnika očekuje da učenicima pomognu u izvođenju različitih misaonih operacija, povezivanja i zaključivanja, da budu katalizatori učenikove percepcije, pamćenja i pozornosti te da prije svega, sadržaj gradiva prilagode sposobnostima učenika.

3. DJELOMIČNA INTEGRACIJA UČENIKA S LAKŠIM STUPNJEM INTELEKTUALNIH TEŠKOĆA U POSEBNE ODGOJNO-OBRAZOVNE SKUPINE

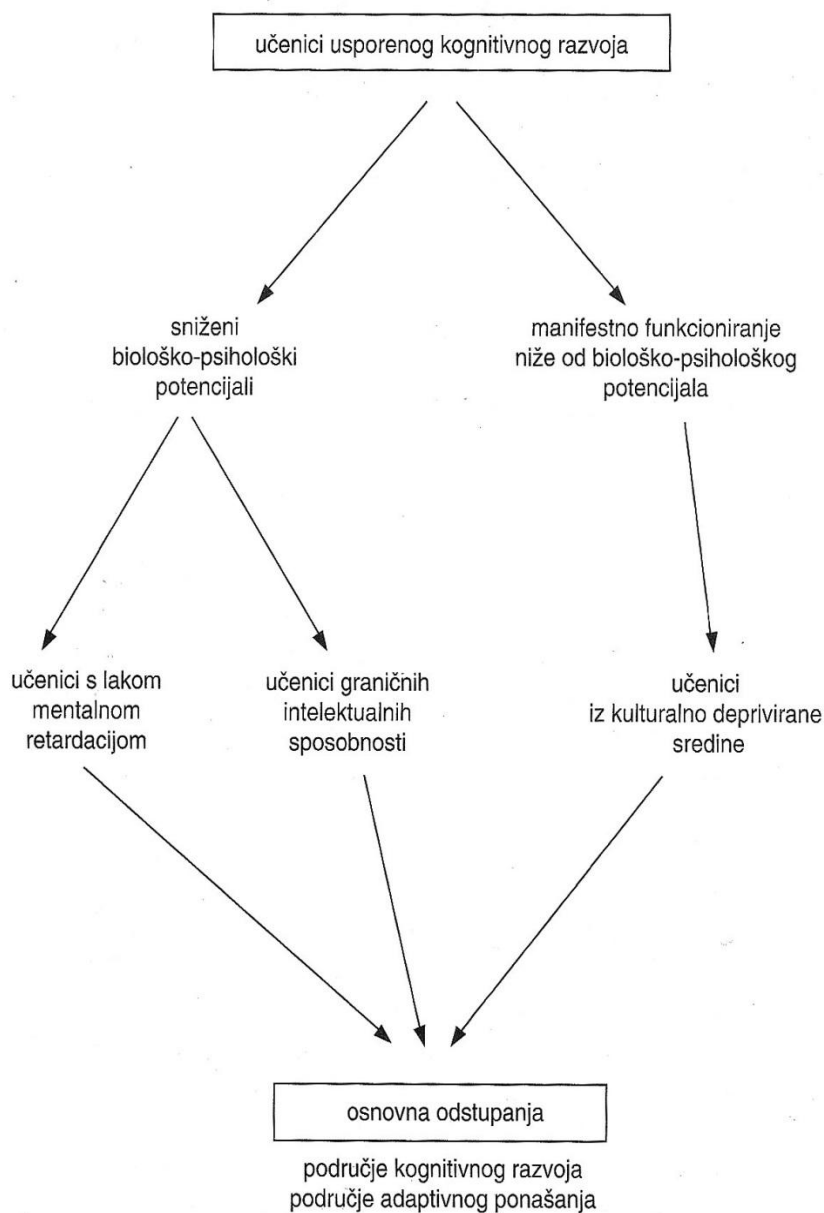
Na razini Međimurske županije, sve se odgojno-obrazovne institucije bore sa sličnim izazovima u integraciji romskih učenika u društvo zbog sljedećih poteškoća: većina učenika prvih razreda osnovne škole slabo govori, a poneki niti ne razumiju standardni hrvatski jezik; priličan broj djece su odgojno zapuštena, a nerijetko i pothranjena; nije rijedak slučaj da se djeca u ovoj populaciji fizički zlostavljaju više od prosjeka ukupne populacije, od strane svojih roditelja ili starije braće i sestara; ponekad su u obiteljima zabilježeni i slučajevi rodoskvrnuća.

Svi ćemo se složiti da se svako dijete rađa s određenim potencijalima, no međutim, postavlja se pitanje hoće li se ti potencijali moći razviti i u određene sposobnosti. Na, žalost većina učenika koji su sudjelovali u istraživanju dolazi iz vrlo nefunkcionalnih obitelji gdje im ista ta obitelj nije, niti u intelektualnoj, niti financijskoj mogućnosti omogućiti razvoj njihovih potencijala. S obzirom da se njihovi potencijali nisu razvili, izuzetno je teško prepoznati njihove sposobnosti. Sve navedeno čini razliku između djece s teškoćama u razvoju od ostale djece čiji su roditelji u njima prepoznali određene potencijale koje su pretvorili u određene sposobnosti jer ima znanje, iskustvo ili interes kako se to provodi. Život ove dvije grupacije učenika je izuzetno polaran. Dok se pojedini učenici nalaze na pozitivnom polu, drugi se učenici nalaze na negativnom polu i ne uspijevaju se pomaknuti s mrtve točke ma koliko bi oni to htjeli.

Uporište navedenih razmišljanja se nalaze u prikazu slike učenika usporenog kognitivnog razvoja prema Ivančić, Stančić (1:134) koji ističu da se učenici s teškoćama u razvoju od ostalih učenika, odnosno vršnjaka, prepoznaju u sniženom biološko-psihološkom potencijalu. Nadalje, autori smatraju da se u tu skupinu mogu svrstati učenici s lakim i graničnim intelektualnim teškoćama. Nasuprot učenicima s lakšim i graničnim stupnjem intelektualnih teškoća se nalaze učenici iz kulturno deprivirane sredine čije je manifestno funkcioniranje niže od biološko-psihološkog potencijala. Svi učenici zajedno u osnovi odstupaju na području kognitivnog razvoja, ali i na području adaptivnog ponašanja. Nedostatak kognitivnog razvoja se uglavnom legitimira kao intelektualne teškoće dok se adaptivno ponašanje legitimira kao teškoće u ponašanju u nekim socijalnim situacijama. Odnosno da se učenici koji se nalaze u toj grupaciji jako slabo brinu o sebi, imaju nerazvijene socijalne vještine, probleme na području komunikacije, ugroženog su zdravlja, funkcionalno vrijeme im je manjkavo, dok se njihovo slobodno vrijeme ne upražnjava bilo kakvim aktivnostima.

Očigledno je da je učenicima s navedenim karakteristikama biti u redovnom odgojno-obrazovnom procesu preteško i preizazovno. Otvaranje posebne odgojno-obrazovne skupine s djelomičnom integracijom u redovno osnovno školstvo je pomoć od neprocjenjive vrijednosti, a u ovom slučaju za učenike s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća.

Slika 1. Učenici usporenog kognitivnog razvoja

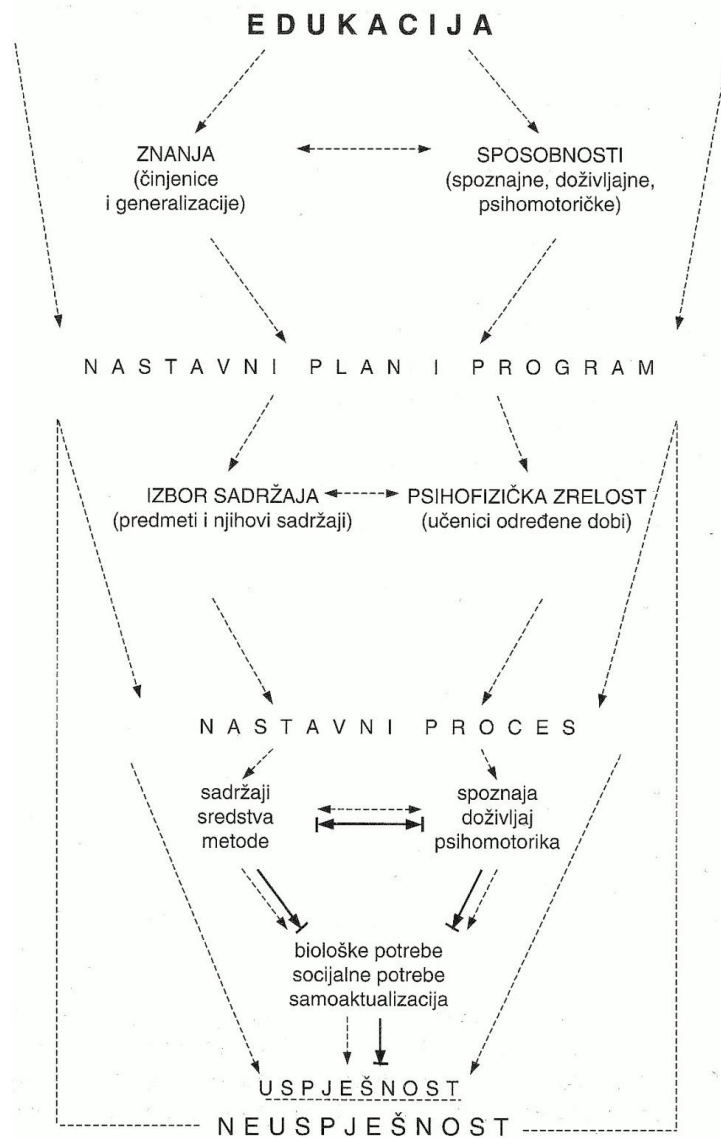
(Ivančić, Stančić, 2002)

3.1. POSEBNA ODGOJNO-OBRAZOVNA SKUPINA

Osnovnoškolsko obrazovanje je obavezno za sve učenike od 1. do 8. razreda. Dolaskom u školske klupe, svojom voljom ili s nametnutom voljom učenici su dužni sticati nova saznanja, razvijati svoje potencijale kako bi našli svoje mjesto u društvu u kojemu žive ili u kojemu će živjeti. Proces učenja ne doživljavaju svi učenici na isti način, nemaju iste uvjete, nemaju iste interese, nemaju iste potencijale. U doba vršnjačkog nasilja, opasno je biti imalo drukčiji od drugih, izgledom prvenstveno. Međutim, biti drukčiji od drugih i na intelektualnom stupnju ponekad je dovoljan razloga da pojedinci postanu meta vršnjačkog nasilja. Posebna odgojno-obrazovna skupina je za te učenike spas, slamčica koja će im vratiti dostojanstvo,

kompetencije, ona je platforma za buđenje njihovih zanemarenih potencijala i razvoja sposobnosti. Ona je platforma uspješnosti i pandan neuspješnosti (Slika 2).

Slika 2. Model edukacijske neuspješnosti učenika s teškoćama u razvoju

(Ivančić, Stančić, 2002)

Pored svega navedenog, potrebno je istaknuti važnost didaktičko-metodičkih postupaka u radu s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća, a koji se prvenstveno odnose na: percepciju: slušnu i vidnu percepciju, zapamćivanje i pamćenje, pozornost, mišljenje, recepcije i ekspresije te adaptivno ponašanje.

Ivančić i Stančić (1) navedene postupke objašnjavaju na sljedeći način:

Percepcija, se odnosi na prijem, obradu i interpretaciju percipivnih podataka. Tako kod slušne percepcije dolazi do smetnje koncentriranog slušanja što opet dovodi do poteškoća u razlikovanju glasova, riječi i rečenica. Zbog istih problema će učenici slabije percipirati pojmove koje će pogrešno zapisivati, teško će ih analizirati, naučiti napamet, suvislo

odgovoriti na pitanja ili pravilno pisati zadane pojmove po diktatu. Vidna percepcija uključuje probleme postavljanja slova u prostor koji se očituju lošom tehnikom pisanja. Zrcalno pisanje je također problem vidne percepcije.

Zapamćivanje i pamćenje, odnosi se na problem memoriranja podataka bez obzira na način kako su oni izrečeni: glasno, tiho ili je do njih trebalo doći gledanjem, odnosno slušanjem. Ukoliko dijete određene podatke ne može zapamtiti, procesuirati, tada će ti učenici imati problema i sa reprodukcijom zadanih pojmova, interpretacijom pojedinog teksta i tomu sl.

Pozornost je svima važna, a učenici s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća tu vrstu percepcije imaju najmanje. U nastavu unose stalni nemir, dok se na zadatke ne mogu ili se jako teško mogu koncentrirati.

Kod procesa *mišljenja* dolazi do otežanog povezivanja uzročno-posljedičnih veza, isticanja bitnog od nebitnog, sistematizacije pojmova. *Recepcija i ekspresija* su usko povezani, jer ako učenik ne razumije izgovorenu riječ ili rečenicu, tada će taj isti učenik jako teško usmeno izreći svoje mišljenje bez nekih govorno-jezičnih problema, npr. mucanja. *Adaptivno ponašanje* je izazov 21. stoljeća gdje učiteljima sve više ponestaje alata kako disciplinirati pojedine nemirne, nemotivirane ili hiperaktivne učenike.

4. INKLUZIJA UČENIKA S LAKŠIM STUPNJEM INTELEKTUALNIH TEŠKOĆA U REDOVNI ODGOJNO-OBRAZOVNI SUSTAV

U početnom razdoblju postojanja posebne odgojno-obrazovne skupine, izuzetno je važno da edukator rehabilitator koji je voditelj odjela, kod učenika na razini cijele škole stvori afirmativne stavove o vršnjacima u posebnoj odgojno-obrazovnoj skupini, odnosno da učenici posebne odgojno-obrazovne skupine budu uključeni i prihvaćeni kao ravnopravni sudionici u redovnom odgojno-obrazovnom procesu.

Naime, pojam inkluzije obuhvaća nov odnos prema svemu što je različito, odnosno, ona više govori o različitim mogućnostima, a ne o različitim nedostacima (4).

Nadalje, inkluzije kao pojam obuhvaća osobu s teškoćama u razvoju i u svakodnevnom, društvenom, odnosno realnom životu te se i zbog toga teži sustavu koji promovira i pruža ravnopravnu mogućnost sudjelovanja i pripadanja. Danas, više nego ikada prije, u odgojno-obrazovnom sustavu nastoji se zadovoljiti na najprimjereniji i najdjelotvorniji način potrebe učenika s teškoćama u razvoju. Inkluzija učenika s teškoćama u razvoju dobiva sve više prostora te se ujedno novim zakonom napušta model prema kojemu su se uglavnom utvrđivale programske potrebe učenika s teškoćama u razvoju te se težište stavlja na potrebnu potporu učenicima s teškoćama u odgojno-obrazovnom procesu (3).

Pored kurikuluma od izuzetne je važnosti i stav učitelja o inkluziji učenika s teškoćama u razvoju u redovni odgojno-obrazovni sustav. Uspjeh učenika posebne odgojno-obrazovne skupine u mnogome će ovisiti o edukatoru rehabilitatoru i njegovom stavu prema učenicima, njihovim sposobnostima, suradnji s njihovim roditeljima, njegovoj spremnosti na cjeloživotno obrazovanje, prihvaćanju učenika kao jedinstvene osobe te upornosti da ih se vodi putem znanja na njima prilagođen način koristeći se različitim metodama.

Radeći s djecom s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća u redovnom odgojno-obrazovnom sustavu osjeća se nedostatak prostora za radni odgoj. Smatramo ga izuzetno značajnim za profesionalno usmjeravanje učenika nakon završene osnovne škole, ali i sredstvom pomoći u integraciji kao i u inkluziji kako u užu, tako i u širu društvenu zajednicu. Učenicima je prijeko potreban alat koji će im pomoći lakše se snaći u svakodnevnom životu, nadajući se da će im određeno znanje i spretnost biti i izvorom zarade.

5. METODOLOŠKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA

5.1. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja ovog rada su stavovi učitelja, učenika od 5. do 8. razreda te polaznika posebne odgojno-obrazovne skupine OŠ Kuršanec o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća.

5.2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je bio utvrditi, analizirati i usporediti stavove učitelja razrednika i ostalih učitelja, odnosno učenika koji jesu i onih koji nisu dio posebne odgojno-obrazovne skupine kako bi se smanjila stigmatizacija prema djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća.

5.3. ZADACI ISTRAŽIVANJA

Iz navedenog predmeta i cilja istraživanja definirani su sljedeći zadaci:

1. ispitati stavove učitelja razrednika i ostalih učitelja o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća;
2. usporediti stavove učitelja razrednika sa stavovima ostalih učitelja o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća;
3. ispitati stavove učenika polaznika posebne odgojno-obrazovne skupine i ostalih učenika o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća;
4. usporediti stavove učenika koji jesu dio posebne odgojno-obrazovne skupine sa stavovima onih koji to nisu o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća.

5.4. METODE I POSTUPCI ISTRAŽIVANJA

Za realizaciju istraživačkog dijela rada koristile su se deskriptivno-analitička metoda i metoda anketiranja. Za ovo istraživanje koristio se anketni upitnik kreiran da bi dao odgovore na postavljene ciljeve i zadatke koji je sadržavao kombinaciju otvorenih i zatvorenih pitanja. Popunjavanje upitnika se provodilo uz pomoć provoditelja istraživanja. Istraživanje je bilo anonimnog karaktera uz dobivenu dozvolu od strane ravnateljice OŠ Kuršanec.

5.5. STATISTIČKI PODACI ISTRAŽIVANJA

Za obradu podataka se koristila deskriptivna statistika, korelacijska analiza i t-test za male nezavisne uzorke.

5.6. UZORAK

U navedenom istraživanju je sudjelovalo 45 učitelja, 33 ženskog spola i 12 muškog spola. Osim učitelja, u istraživanju je sudjelovalo 193 učenika predmetne nastave, od čega je njih 8 dio posebne odgojno-obrazovne skupine s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća. Učenici iz posebne odgojno-obrazovne skupine su također sudjelovali u procesu istraživanja. Sudjelovalo je 50 učenika petih razreda; 55 učenika šestih razreda; 39 učenika sedmih razreda te naposljetku, 41 učenik osmih razreda.

6. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA

6.1. STAVOVI RAZREDNIKA I OSTALIH UČITELJA

Prvi zadatak istraživanja bio je istražiti i utvrditi u kojem se smjeru kreću stavovi učitelja razrednika i ostalih učitelja o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća. Taj zadatak je realiziran kroz analizu skale Likertovog tipa od pet stupnjeva te su rezultati tabelarno predstavljeni i objektivno pojašnjeni.

Postojanje posebne odgojno-obrazovne skupine ističe 98% učitelja. Većina učitelja (64%) navodi kako posebna odgojno-obrazovna skupina djeluje 2 godine, a 29% učitelja su se izjasnili da ista djeluje 3 godine. O kombinaciji razredne i predmetne nastave se izjašnjava 76% učitelja, 16% učitelja smatra da se radi o predmetnoj nastavi, odnosno 4% učitelja o razrednoj nastavi. Nadalje, 38% učitelja navodi da im posebna odgojno-obrazovna skupina jako olakšava rad, podjednak postotak, 31% se izjašnjava umjereno, odnosno nimalo. Na upit tko ima najveću korist od posebne odgojno-obrazovne skupine, 96% učitelja ističe da to ima sâm učenik, dok podjednak postotak (2%) smatra da najveću korist ima matični razred i predmetni učitelji.

6.2. USPOREĐIVANJE STAVOVA UČITELJA RAZREDNIKA I OSTALIH UČITELJA

Drugi zadatak istraživanja se odnosio na uspoređivanje stavova učitelja razrednika sa stavovima ostalih učitelja o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća. Analizirajući stavke od 1 do 8 treba uzeti u obzir malen broj čestica zbog čega je pouzdanost rezultat mala.

Tablica 1. Grupna statistika razrednika i ostalih učitelja

VARIJABLE	PROCJENA	N	M	SD
Iskustvo i kompetencije	Visoko	31	6,3548	1,90698
	Nisko	14	6,0000	2,00000
Stavovi	Negativni stavovi	31	9,9677	2,50977
	Pozitivni stavovi	14	11,5000	3,00640
Rad s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća	Visoko	31	5,8387	2,13068
	Nisko	14	5,6429	2,49945

Razrednici imaju pozitivne stavove prema posebnoj odgojnoj obrazovnoj skupini, odnosno učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća. Razlika između razrednika i ostalih učitelja u procjeni iskustava, kompetencije i procjene za rad s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća je vidljiva na način da razrednici svoje kompetencije procjenjuju nešto nižim od ostalih učitelja (Tablica 1).

Tablica 2. Razlika u procjeni iskustva i kompetencija razrednika i ostalih učitelja

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Iskustvo i kompetencije	0,081	0,777	0,569	43	0,572	0,35484	0,62326	-0,90209	1,61177

Razlika u samoprocjeni iskustva i kompetencija, stavova o učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća te uključivanje učenika u izvannastavne aktivnosti je ispitana t-testom za male nezavisne uzorke (Tablica 2). Nije pronađena statistički značajna razlika u samoprocjeni kompetencija i iskustva razrednika i ostalih učitelja ($t=0.56$, $df=43$, $p=0.57$). Iz rezultata možemo zaključiti kako razrednici i ostali učitelji iskustvo i kompetencije procjenjuju jednako važnim.

Tablica 3. Razlika u procjeni stavova razrednika i ostalih učitelja

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Stavovi	Equal variances assumed	0,666	0,419	-1,782	43	0,082	-1,53226	0,85965	-3,26590	0,20138

Iz Tablice 3 vidljivo je da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima razrednika i ostalih učitelja prema prema učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća ($t= -1.78$, $df=43$, $p=0.82$).

Tablica 4. Razlika u radu s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Rad s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća		0,482	0,491	0,270	43	0,788	0,19585	0,72404	-1,26432	1,65603

Niti u Tablici 4 nije pronađena statistički značajna razlika u radu s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća ($t= 0.270$, $df=43$, $p=0.78$).

Tablica 5. Koeficijenti korelacije između varijabli: iskustvo i kompetencije, stavovi, rad s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća

		Iskustvo i kompetencije	Stavovi	Rad s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća
Iskustvo i kompetencije	Pirsonova korelacija	1	0,446**	0,252
	Značajnost (dvosmjerna)		0,002	0,094
	N	45	45	45
Stavovi	Pirsonova korelacija	0,446**	1	0,442**
	Značajnost (dvosmjerna)	0,002		0,002
	N	45	45	45
Rad s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća	Pirsonova korelacija	0,252	0,442**	1
	Značajnost (dvosmjerna)	0,094	0,002	
	N	45	45	45

Odnos među ispitivanim varijablama je ispitan korelacijskom analizom (Tablica 5). Pri tome je utvrđeno da učitelji koji su vlastite kompetencije procjenjivale višima ujedno iskazivale i pozitivnije rezultate prema učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća.

Slično tome, učitelji koji su iskazivali pozitivnije stavove prema učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća, naveli su da iste češće samoinicijativno uključuju u izvannastavni rad te da im učenici s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća ne ometaju odvijanje izvannastavnih aktivnosti. Korelacija ovih dviju varijabli je statistički značajna ($r=0.44$, $p=0.002$).

Također, učitelji koji su svoje kompetencije procjenjivali višima te su sebe procjenjivali iskusnijima, imali su pozitivnije stavove prema učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća ($r=0.45$, $p=0.002$).

Povezanost između samoprocijenjenih kompetencija i uključivanja učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća u izvannastavne aktivnosti nije statistički značajna. Do ovog rezultata je moglo doći zato jer se učitelji ne osjećaju dovoljno kompetentnim za rad s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća. Nadalje, nameće se zaključak da bi se oni učitelji koji svoje kompetencije procjenjuju boljima i češće samoinicijativno uključuju učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća u izvannastavne aktivnosti, mogli ujedno smatrati da im isti učenici ne ometaju dinamiku izvođenja aktivnosti.

Svi učitelji vide korisnost i spas u posebnoj odgojnoj obrazovnoj skupini. U pitanju otvorenog tipa, u kojem je zatražen komentar sudionika istraživanja, učitelji su navodili sljedeće odgovore:

- "mislim da bi svaka škola trebala imati jedan takav poseban odgojno-obrazovni razred, jer bi to daleko unaprijedilo pristup i napredovanje učenika",
- "lakše je održavati razrednu disciplinu na satu dok su učenici s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća u posebnoj odgojno-obrazovnoj skupini".

6.3. STAVOVI UČENIKA POLAZNIKA POSEBNE ODGOJNO-OBRAZOVNE SKUPINE I OSTALIH UČENIKA

Treći zadatak istraživanja je bio usmjeren na ispitivanje stavova učenika polaznika posebne odgojno-obrazovne skupine i ostalih učenika o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća.

U istraživanju je sudjelovalo 193 učenika od kojih je 8 učenika u posebnoj odgojnoj obrazovnoj skupini. Generalno gledajući, s obzirom na spol, 54% su učenice (Ž). Podjednak postotak, 29% su bili učenici (M) u 5. i 6. razredima, dok je 21% učenika (M) su iz 7. i 8. razreda. Nadalje, 89% učenika zna da postoji posebna odgojno-obrazovna skupina, njih 46% smatra da ista djeluje tri godine, dok 31% smatra da ista djeluje dvije godine, a ostali godinu dana. Više od polovine učenika (53%) smatra da je posebna odgojno-obrazovna skupina kombinacija razredne i predmetne nastave, 26% učenika smatra da se rado samo o razrednoj nastavi, a preostali smatraju da se radi o predmetnoj nastavi. Za posebnu odgojno-obrazovnu skupinu 67% učenika navodi da se ista naziva Leptirići, 19% Cvjetići, ostali Lavovi. Većina je učenika, njih 59% navela da u svom matičnom razredu nema učenika iz posebne odgojno-obrazovne skupine. Od uključenih u istraživački rad, 41% učenika smatra da im posebna odgojno-obrazovna skupina olakšava rad, 3% učenika smatra umjereno, a 22% učenika nimalo. Važno je istaknuti da podjednak broj učenika i učitelja smatra isto, odnosno da im posebna odgojno-obrazovna skupina jako olakšava rad.

6.4. USPOREĐIVANJE STAVOVA UČENIKA POLAZNIKA POSEBNE ODGOJNO-OBRAZOVNE SKUPINE I OSTALIH UČENIKA

Četvrti, ujedno i posljednji zadatak, je bio usporediti stavove učenika koji su dio posebne odgojno-obrazovne skupine sa stavovima onih koji to nisu o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća.

Slično učiteljima, učenici koji imaju iskustva u radu s učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća imaju i pozitivnije stavove. Stoga, učenici koji imaju iskustva i pozitivnije stavove češće aktivno uključuju učenike s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća u izvannastavne aktivnosti. Učenici koji su u posebnoj odgojno-obrazovnoj skupini također imaju pozitivnije stavove te se češće uključuju u izvannastavne aktivnosti te svoje kompetencije bolje procjenjuju od učenika koji to nisu.

Odnosi među ispitanim varijablama kod učenika i učitelja su slični. Drugim riječima, osobe koje imaju iskustvo ili procjenjuju svoje kompetencije boljima imaju i pozitivnije stavove prema učenicima s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća te ih češće uključuju u izvannastavne aktivnosti. Osim toga, razrednici i učenici iz posebne odgojno-obrazovne skupine imaju pozitivnije stavove prema posebnoj odgojno-obrazovnoj skupini.

Ostali učenici i učenici iz posebne odgojno-obrazovne skupine se ne razlikuju u procjeni iskustava ili kompetenciji stavova i uključivanju u izvannastavne aktivnosti.

Ostali učitelji koji su procjenjivali da im posebna odgojno-obrazovna skupina više koristi su ujedno i vlastito iskustvo procjenjivali višim. Odnosno, imali su pozitivnije stavove te su učenike s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća češće uključivali u izvannastavne aktivnosti. Iz dobijenih rezultata može se zaključiti kako razrednici i učenici iz posebne odgojno-obrazovne skupine imaju pozitivnije stavove od ostalih učitelja i učenika u školi o posebnoj odgojno-obrazovnoj skupini. Rezultati istraživanja su potvrdili da su stavovi učitelja razrednika pozitivniji od stavova ostalih učitelja u školi o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća.

Stavovi učenika polaznika posebne odgojno-obrazovne skupine, prema dobijenim rezultatima, nisu negativniji od stavova ostalih učenika o djelomičnoj integraciji učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća, dapače oni su pozitivniji.

Isto nas dovodi do zaključka da su se učenici, polaznici posebne odgojno-obrazovne skupine nakon tri godine postojanja na istu navikli, istu prihvatili, odnosno postali svjesni prednosti koje su, ulaskom u navedenu skupinu, dobili. Tomu u prilog ide i činjenica da pojedini vršnjaci iz matičnog razreda zavide učenicima iz posebne odgojno-obrazovne skupine. Zavist vršnjake iz matičnog razreda dovodi do neugodnih izljeva negativnih emocija za vrijeme zajedničke nastave na odgojnim predmetima.

Ne budu li razrednici (u suradnji sa stručnom službom škole, a prema potrebi i s roditeljima) brzo reagirati te poradili na rješavanju navedenog izazova, moglo bi kod učenika, polaznika posebne odgojno-obrazovne skupine, rezultirati povećanjem osjećaja stigmatizacije što bi posredno dovelo do povećanja postojećih intelektualnih teškoća i otežalo svladavanje nastavnog plana i programa.

Ovime bi se potvrdio zaključak da je djecu, odnosno učenike s intelektualnim teškoćama lakše integrirati u društvo (u ovom slučaju: u školski sustav), nego provesti njihovu inkluziju. Inkluzija, naime, iziskuje mnogo više vremena, napora i komunikacijskih kompetencija od svih aktera u odgojno-obrazovnom procesu i izravno ovisi o njihovoj volji i spremnosti na promjene.

ZAKLJUČAK

Inkluzija učenika s lakšim stupnjem intelektualnih teškoća u redovni odgojno-obrazovni sustav putem posebne odgojno-obrazovne skupine, danas je više nego nužna. Praksa dokazuje da učenici iz takvih odjela ne izbjegavaju, odnosno rado dolaze na nastavu, nije prisutan strah da neće biti u stanju napisati ispit ili odgovarati na usmeno postavljena pitanja, također je

uvelike odsutan osjećaj srama pred ostatkom odjela zbog osjećaja nesposobnosti ili manje vrijednosti spram svojih vršnjaka. Određeni osjećaj privilegije koji osjećaju, daje im elan za postizanje rezultata prema svojim sposobnostima i mogućnostima. Naravno, da bi učenici mogli dosegnuti razvoj svog punog potencijala, bilo bi poželjno otkriti teškoće u ranoj fazi njihova života. Naročito ako uzmemo u obzir da obrazovanje u ranom djetinjstvu olakšava rad s učenicima, budući da se 80% moždanih sinapsi razvije prije treće godine djetetova života (5).

Najvažnija karika u promociji inkluzivnog okruženja za učenje leži na samom edukatoru rehabilitatoru, stoga je jako važno da kolege učitelji razumiju značenje inkluzivnog obrazovanja, odnosno da shvate kako od takvog rada svi akteri uključeni u proces imaju višestruku korist.

Prvenstvenu korist od takvog načina rada ima sâm učenik, potom vršnjaci, a na kraju i cjelokupno društvo, jer će osposobiti osobu koja će prema svojim kapacitetima biti spremna preuzeti brigu o sebi, pogotovo ako joj društvo omogući i zapošljavanje na adekvatnom radnom mjestu, odnosno ekonomsku neovisnost.

Pored svega do sada navedenog, treba dodati da posebno uređenje učionice adekvatno psihičkim i fizičkim potrebama učenika, igra značajnu ulogu u uspjehu posebne odgojno-obrazovne skupine koja se navodi u primjeru.

Na kraju treba naglasiti da nadležno ministarstvo, u pogledu osiguranja financijskih i materijalnih uvjeta za odvijanje nastave, blagonaklono gleda na formiranje posebnih odgojno-obrazovnih skupina u redovni odgojno-obrazovni sustav za učenike s intelektualnim teškoćama.

Što se može dogoditi ako se u smislu najavljenih ušteda, odnosno restrikcija u državnom proračunu krene u smanjenje broja ili čak ukidanje posebnih odgojno-obrazovnih skupina za učenike s teškoćama u razvoju, izazovi su koji čekaju na adekvatan odgovor svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa ako učenike s teškoćama u razvoju ne želimo još jednom vratiti na marginu društva.

LITERATURA

1. Ivančić Đ., Stančić Z. (2002). Didaktičo-metodički aspekti rada s učenicima s posebnim potrebama (u) Kiš-Glavaš, L., Fulgosi-Masnjak, R. (ur.) Do prihvatanja zajedno: Integracija djece s posebnim potrebama. Priručnik za učitelje. Zagreb: Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama IDEM.
2. Zečić S. (2010). *Specijalna pedagogija*, Skripta, Sarajevo.
3. www.mzos.hr. Zakon o osnovnom školstvu. Preuzeto 21. studenog 2016.
4. [www.wvi.org/sites/default/files/Uspostavljanje kutaka za djecu za web.pdf](http://www.wvi.org/sites/default/files/Uspostavljanje_kutaka_za_djecu_za_web.pdf). Preuzeto 19. studenog 2016.
5. www.unicef.hr. Preuzeto 22. studenog 2016.

EDIN MUJKANović, ZITA KITANOVIĆ

PARTIAL INTEGRATION AND INCLUSION OF PUPILS WITH MILD INTELLECTUAL DISABILITY

SUMMARY

The times have passed when children with disabilities in development were hidden, due to social stigma, in the homes of their families, far from the public eye. The inclusion of pupils with disabilities in development automatically suggests their partial integration into the primary school system through

a special educational group with the clearly expressed goal: by means of offering help in an adequate and professional way.

Key words: pupils with disabilities, partial integration, inclusion, special educational group, primary school education.